

YOSHLAR ORASIDA EKOLOGIK MADANIYATNI OSHIRISH VA IJTIMOIY FAOLLIKNI RIVOJLANTIRISH USULLARI.

Qurdosheva Dilfuza Qurbonboyevna

Oqdaryo tuman ixtisoslashtirilgan maktabi o'qituvchisi

Ilmiy rahbar: b.f.d., professor Yunusov X.B

*Samarqand davlat Beterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy yoshlar o'rtasida ekologik madaniyatni shakllantirish, atrof-muhit muhofazasiga bo'lgan mas'uliyatni oshirish hamda ularning ijtimoiy faolligini rivojlantirishning samarali usul va mexanizmlari tahlil qilinadi. Maqolada raqamli texnologiyalar, ekologik loyihalar (ekovolontyorlik) va amaliy tadbirlarning yoshlar dunyoqarashini o'zgartirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, ta'lim tizimi va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlik modeli taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Ekologik madaniyat, ijtimoiy faollik, yoshlar, ekovolontyorlik, barqaror rivojlanish, raqamli texnologiyalar, ekologik ta'lim, yashil tashabbuslar.

Insoniyat bugungi kunda iqlim o'zgarishi, resurslarning kamayishi hamda atrof-muhitning ifloslanishi kabi global ekologik muammolar bilan to'qnash kelmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish va barqaror kelajakni ta'minlashda jamiyatning eng harakatchan qatlami bo'lmish yoshlarning o'rni beqiyosdir. Yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish faqat nazariy bilimlarni berish bilan cheklanib qolmasdan, ularni amaliy va ijtimoiy faol jarayonlarga jalb qilishni talab etadi. Ekologik madaniyat va ijtimoiy faollik bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli munosabatni amaliy harakatlar

(chiqindilarni saralash, daraxt ekish, resurslarni tejash, ekologik aksiyalarda qatnashish) orqali namoyon etishni anglatadi.

Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati va biologik xilma-xillikni saqlash masalalari ekologik ta'limning amaliy ahamiyatini oshirmoqda. Ushbu muammolarga mas'uliyat bilan munosabatda bo'ladigan avlodni tarbiyalash ta'lim muassasalari, oila va jamoatchilikning hamkorligini talab etadi. Yoshlarning ekologik bilimga ega bo'lishi muhim, biroq bu bilim kundalik turmushdagi odatlar va jamoat faoliyatida namoyon bo'lgandagina tarbiyaviy maqsadga erishiladi.

UNESCOning barqaror rivojlanish uchun ta'limga oid yondashuvida bilim, ko'nikma, qadriyat va munosabatlarni rivojlantirish orqali shaxsni asoslangan qarorlar qabul qilish hamda mas'uliyatli harakatlarga tayyorlash ko'zda tutiladi [1]. Shu jihatdan ekologik madaniyat va ijtimoiy faollikni o'zaro bog'liq holda rivojlantirish muhim pedagogik vazifadir.

Tadqiqot maqsadi va yondashuvi. Tezisning maqsadi yoshlar ekologik madaniyatini oshirish bilan birga ularning jamoaviy tashabbus, hamkorlik va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi usullarni asoslashdan iborat. Ish xalqaro ekologik ta'lim manbalarini mazmuniy tahlil qilish va pedagogik yondashuvlarni umumlashtirishga asoslangan. Keltirilgan tavsiyalar metodik xarakterga ega bo'lib, empirik tajriba natijalari sifatida taqdim etilmaydi.

Asosiy qism. Ekologik madaniyatni shaxsning tabiat haqidagi bilimlari, unga nisbatan qadriyatli munosabati va ekologik mas'uliyatli xulq-atvorining birligi sifatida talqin qilish mumkin. Uning bilimga oid tarkibi ekologik jarayonlar va inson faoliyatining oqibatlarini tushunishni; qadriyatga oid tarkibi tabiatni asrashga ichki ehtiyojni; amaliy tarkibi esa resurslarni tejash, chiqindilarni kamaytirish va ekologik tashabbuslarda qatnashishni qamrab oladi.

Ijtimoiy faollik yoshlarning jamoat hayotida ongli ishtirok etishi, muammolarni aniqlashi, taklif ishlab chiqishi va ularni hamkorlikda amalga

oshirishida namoyon bo‘ladi. Ekologik faoliyat bu sifatlarni rivojlantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi: yoshlar o‘z hududidagi muammoni o‘rganadi, uning yechimini muhokama qiladi va erishilgan natijani baholaydi.

Fanlararo integratsiya va muammoli ta’lim. Ekologik masalalarni geografiya, biologiya, kimyo, informatika hamda ijtimoiy fanlar bilan bog‘lab o‘qitish muammoni turli nuqtayi nazardan tushunishga yordam beradi. Masalan, suvni tejash mavzusida geografik sharoit va suv manbalari, biologik ehtiyojlar, iste’mol ko‘rsatkichlari hamda fuqarolik mas’uliyati birgalikda o‘rganiladi.

Mashg‘ulotlarda “Ta’lim muassasasida suv sarfini qanday kamaytirish mumkin?” yoki “Mahalladagi chiqindilar muammosining sabablari nimada?” kabi savollardan foydalanish tavsiya etiladi. Yoshlar sabablarni aniqlash, dalillarni solishtirish va amalga oshirish mumkin bo‘lgan yechimlarni tanlash orqali ekologik fikrlashni mashq qiladi.

Loyiha asosida ta’lim. Yoshlarning ekologik bilimlarini amaliy faoliyatga tatbiq etish uchun “Suvni tejaymiz”, “Yashil hudud xaritasi”, “Qog‘oz sarfini kamaytirish” kabi kichik loyihalarni tashkil etish mumkin. Loyiha quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi: muammoni aniqlash, boshlang‘ich holatni o‘rganish, maqsad belgilash, vazifalarni taqsimlash, amaliy ishlarni bajarish va natijalarni baholash.

Masalan, qog‘oz sarfini kamaytirish loyihasida o‘quvchilar bir hafta davomida ishlatilgan qog‘oz miqdorini hisoblaydi, ikki tomonlama chop etish va elektron materiallardan foydalanishni taklif qiladi. Keyingi kuzatuvda dastlabki va yakuniy ko‘rsatkichlar taqqoslanadi. Bunday faoliyat ekologik mas’uliyat bilan birga rejalashtirish, muloqot va hisobdorlik ko‘nikmalarini mashq qilishga imkon beradi.

Ekologik volontyorlik va jamoaga xizmat qilish. Hududni obodonlashtirish, daraxtlarni parvarishlash, suv manbalari atrofini tozalash va aholiga ekologik ma’lumot yetkazish yoshlar ishtirokida tashkil etilishi mumkin. Faoliyatning

tarbiyaviy mazmunini kuchaytirish uchun har bir tadbir oldidan uning maqsadi tushuntirilishi, yakunida esa natijalar muhokama qilinishi lozim.

Daraxt ekish tashabbusida ko'chatlar soni bilan cheklanib qolmasdan, mahalliy sharoitga mos tur tanlash, sug'orish va parvarishlash jadvalini tuzish hamda yashovchanligini kuzatish zarur. Shu tariqa yoshlar boshlagan ishining davomiyligi uchun mas'uliyatni his qiladi.

Yoshlar yetakchiligi va tengdoshlar ta'limi. Ta'lim muassasasida ekologik klub yoki yoshlar ekoguruhini tashkil etish tashabbuslarni muntazam olib borishga yordam beradi. Guruh a'zolariga muammoni tanlash, faoliyat rejasini ishlab chiqish va natijani taqdim etish imkoniyati berilishi kerak. Pedagog yo'naltiruvchi va maslahatchi vazifasini bajaradi.

Tengdoshlar tomonidan o'tkaziladigan suhbatlar, amaliy mashg'ulotlar va ekologik chaqiriqlar yoshlarning muloqotga kirishishini rag'batlantirishi mumkin. Bunda yetakchilik vazifalarini navbat bilan taqsimlash faoliyatga ko'proq yoshlarni jalb etish imkonini beradi. UNESCOning barqaror rivojlanish uchun ta'lim yo'l xaritasida ham yoshlarning imkoniyatlarini kengaytirish va mahalliy darajadagi harakatlarni jadallashtirish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan [2].

Raqamli vositalar va ekologik targ'ibot. Yoshlar infografika, qisqa videorolik, elektron buklet va interfaol xaritalar yordamida ekologik muammolarni yoritishi mumkin. Masalan, mahalladagi yashil hududlar xaritasini tuzish yoki suvni tejash bo'yicha mahalliy kuzatuvlarga asoslangan tavsiyalar tayyorlash raqamli ko'nikmalar bilan ekologik bilimlarni uyg'unlashtiradi.

Raqamli targ'ibotda ma'lumot manbasini tekshirish, fotosurat va raqamlarni to'g'ri talqin qilish muhim. Faoliyat samaradorligini faqat ko'rishlar soni bilan baholash yetarli emas; targ'ibotdan keyingi amaliy ishtirok va odatlardagi o'zgarishlar ham kuzatilishi lozim.

Ta'lim muassasasi, oila va mahalla hamkorligi. Ekologik odatlarning barqarorlashishi turli ijtimoiy muhitlarda izchil qo'llab-quvvatlanishiga bog'liq.

Ta'lim muassasasida o'rganilgan suvni tejash, chiqindini kamaytirish va yashil hududlarni asrash ko'nikmalari oilada ham davom ettirilishi maqsadga muvofiq. Mahalla bilan hamkorlikda tashkil etilgan loyihalar esa yoshlarga o'z faoliyatining jamoat uchun ahamiyatini ko'rish imkonini beradi.

Baholash va metodik tavsiyalar. Taklif etilgan usullarni baholashda ekologik bilim, kundalik xulq-atvor va ijtimoiy ishtirok ko'rsatkichlarini birgalikda hisobga olish tavsiya etiladi. Bilimlar qisqa topshiriqlar orqali, amaliy odatlar kuzatuv va kundaliklar orqali, ijtimoiy faollik esa tashabbus ko'rsatish, vazifani bajarish hamda hamkorlikdagi ishtirok asosida baholanishi mumkin. Ishtirokchilar soni faoliyatning qamrovini bildiradi, biroq uning tarbiyaviy natijasini to'liq ifodalamaydi.

Xulosa.

Yoshlar orasida ekologik madaniyatni oshirish va ijtimoiy faollikni rivojlantirish bilim, qadriyat va amaliy harakatlarni uyg'unlashtiruvchi izchil pedagogik jarayonni talab etadi. Fanlararo ta'lim, mahalliy muammolarga yo'naltirilgan loyihalar, volontyorlik, yoshlar yetakchiligi va raqamli targ'ibot ushbu jarayonning asosiy usullari sifatida taklif etiladi. Ularni amalga oshirishda yoshlarning mustaqil qaror qabul qilishi, faoliyat natijasini kuzatishi va bajarilgan ish yuzasidan fikr yuritishiga sharoit yaratish zarur. Shunda ekologik ta'lim kundalik mas'uliyat va jamoat manfaatiga xizmat qiluvchi faoliyat bilan bog'lanadi.

Yoshlar orasida ekologik madaniyatni oshirish hamda ijtimoiy faollikni rivojlantirish — faqatgina bilim berish jarayoni emas, balki ularni amaliy faoliyat va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish jarayoniga faol jalb etish bilan bog'liq kompleks tizimdir. Yoshlarning energiyasi va innovatsion g'oyalaridan unumli foydalanish jamiyatda ekologik Barqarorlikka erishishning eng samarali yo'lidir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduvaliyev, A. A., & Rahmatov, M. S. (2021). *Ekologik ta'lim va tarbiya nazariyasi hamda amaliyoti*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 184-b.

2. Ismailov, B. X. (2022). Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda volontyorlik harakatining o'rni. *Jamiyat va boshqaruv*, 3(97), 45-52-b.
3. Karimov, S. Q. (2020). Ekologik madaniyat va fuqarolik jamiyati: integratsion yondashuvlar. *O'zbekiston Milliy universiteti xabarlari*, 2(1), 112-118-b.
4. Niyazov, G'. N., & Axmedova, M. M. (2023). Zamonaviy yoshlar dunyoqarashida barqaror rivojlanish qadriyatlarini shakllantirish. *Pedagogika va psixologiya masalalari*, 4, 88-95-b.
5. Tursunov, E. O. (2021). *Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik*. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 320-b.
6. Chawla, L. (2020). Childhood nature experiences and lifelong environmental action. *Environmental Education Research*, 26(10), 1371–1387. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1812538>
7. Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239–260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
8. UNESCO. (2021). *Education for sustainable development: A roadmap*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
9. UNICEF. (2022). *Young people's participation in climate action: A global survey report*. New York: United Nations Children's Fund.
10. United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (A/RES/70/1). New York: UN General Assembly.
11. Vlek, C., & Steg, L. (2007). Human behavior and environmental sustainability: Problems, driving forces, and research topics. *Journal of Social Issues*, 63(1), 1–19. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00493.x>